

Sulevi asula
L Ü H I K E A J A L U G U

Tubaka nõelumine nööri ja lõuna söök
Kaukazia "Sulevi küla" 1951.a.

Tõde läbi aegade

18-19 sajandil oli 100-aastane n.-nim. „Šamiili“ sõda Venemaa vastu. Kaukaasia mägede rahvas: tserkessid, ubõhhid, adõgeelased, mägede tatarlased osutusid vastupanu Vene armeele, ligi 100 aastat. Isegi kuulus vene luuletaja Lermontov teenis vene armees ja kirjutas vana tabava luuletuse Kaukaasiast („Kavkaz“). Nendel aegadel Vene tsaari armeekindrali Jermolovi juhtimisel, sõjaväeüksused, kahuriväega, suurte jõududega, tungisid põhja poolt otse üle Kaukaasia mäestikku, sundides mägede rahvast taganema üle Musta mere Türgimaa suunas. Jermolov ülekaalulise armeega vallutas mägede rahva maad Musta mere rannikuni. Selle sõja põgenikud jätsid maha oma kodukoldded, sünnimaa ja esivanemate matmispaigad, kus mitmete tuhandete aastate jooksul olid elanud. Alles jäi tühermaa, mida tsaari-venemaa valitsus hiljem müüs uutele ümberasukatele (üks desjatiin maad maksis ühe tsaari kuldrubla), mida ka minu vanaisa ostis talumma tarbeks. Kindral Jermolov jäi pidama Venemaa – Gruusia piiriäärses väikeasulas, mis nimetati ümber „Jermolovkaks“. Psou jõe soisel alal, kus vahemaa Sotshi linnani on 40 km. Lääne suunas, Gagra linnani - 20 km. Ida suunas. Subtroopilise kliima soojas rannikualal kasvas läbipääsmatu dzhungel, selles soises padrikus pesitsesid metsloomad, roomajad, parvedena sääski ja hulganisti kõikliiki konnasi, kes andsid enne vihma toredaid „konnade kontserte“. Karud käisid merevees suplemas.

Venemaa otsustas tühermaa-alad uuesti asustada kultuurrahvaga Eesti „profet Maldsveti“ aegu. Venemaa loal tehti kaks luuret Musta mere rannikule. Ja kui asi oli kindel, ja luba saadud, 1880.a. paiku algas eestlastest soovijate „suurränne“ „migratsioon“ vabale tühermaale Musta mere rannikualale. Soojale maale, subtroopikasse: kes hobuvankriga, kes jalgsi, kellel oli raha, see läbi Peterburi Moskva rongiga. Rännati üle Venemaa avaruste ja lõppmatute Ukraina steppide ka Odessa suunas, sealt edasi laevaga. Küsimus on – mis pani liikuma massiliselt Eesti rahvast Venemaa avarustele? Vastus on selge: „oma“, „enda“. „Oma“ maa saamine, „enda“ omandisse. Maa toitis, maa kattis, kui oskad maaga ümber käia, siis jääd ellu ja kõht on täis. Maa on see, mis annab elu. Ega rännuaeg kerge olnud, kohati vaenulikkust ja sõbralikkust. Trotsiti nälga ja külma, teenides suupoolist juhuse töödega. Osa rändajatest tuli üle Kaukaasia mägede „Jermolovi sõjateed“ mööda, jõudes Mzõmta jõe ülemjooksu lagendikkele. Asusid elama, kus mäe nõlvadel punetas sügisel kuivanud sõnajalg. Siit sõna „punaselageda“, kus hiljem ravis ennast eesti kirjanik Tammsaare ja sai tiisikusest jagu tänu mägede õhule ja pehmele kliimale. Tänapäeval asub punasel lagedal Tammsaare muuseum tänu entusiastile Ants Pajule.

Ümberasujatest Sulevi ja Salme küla esivanematest

Ületades Venemaa – Gruusia piiri jäid elama piiripealse Psou jõe vasakpoole, ida poole mäe nõlvale, suurem jagu rändas edasi ja moodustasid Abhaasia pinnal kolm küla: Alam Linda, Ülem Linda Abhaasia pealinna Suhhumi lähedal ja Estonka küla Abhaasia-Gruusia piiril Kodori jõe parempoolsel kaldal (lääne poolne) nüüdne Estonka. Neljas osa kes mööda Ukraina steppe Odessa poole liikus, läks Adžaaria pealinna Batumi suunas laevaga, minnes maha ka vahesadamates, näiteks Sočsis. Batumist liiguti edasi Türgimaa suunas ja jäid pidama tänapäeva Türgimaa Karsi piirkonda- Minu vanaisa August Kosenkranius tuli laevalt

Maha ja suundus Abhaasiasse Sulevisse elama. Tema vend jäi pidama Batumi linnas, kus hakkas pidama riidekangaste poodi. Batumis on naftatöötlemise tehas. Nafta tuli Bakuust. Vanaisa vend Kistjan ostis ka omale laevukese, millega vedas ja ka müüs “petrooli” mööda Musta mere rannikut Türgi ja Adžaaria poolel. Õnnetuseks Kristjan põles koos laevukesega poissmehena- Üks meeskonna liige oli rääkinud, et koos mehhaanikuga valasid mootorilr kütust, millest tekkis tulekahju masinaruumis, milles mõlemad leidsid oma otsa: põlesid koos laevaga, üks mees pääses.

Sulevi ja Salme küla ümberasujate esivanemad asusid elama põhja poole soisest rannikualast kuni läbipääsmatute kõrgmägede piirini, kus on Sulevi küla. Jermolovkat nimetati eestlaste poolt ringi Kwakenstadtiks – Konnalinnaks. Sulevi küla asub 700 meetri kõrgusel merepinnast. Sinna tüütud suured sääseparved ei ulatunud, kui - siis tormise tuulega, mida peaaegu kunagi ei esinenud. Mäed kaitsesid suurte tormide eest. Soisel alal Konnalinnas pesitses tohtu palju igat liiki konnasi: kes andsid enne vihma ööpimeduses omapärasid konnade kontserte, millest saigi endale nime Konnalinn. Konnad krookusid ja krääksusid kõrvalukustavalt just enne vihma nii, et ümbruskond rõkkas konnakontsertidest. Nendest oli ka suur kasu. Konnad toitunud sääskedest ja nende vastsetest. Inimestele oli nuhtluseks külmtõbi – malaaria. Malaariasääse liik on teistsugune tavaliselt. Tema hammustusest muutus inimese nahk kollaseks ja perioodiliselt teatud kellaajal inimveres hakkasid paljunema sääskvastased, millest tekkis nii külm, et keha lõdises külmast, kata ennast riietega palju soovid – ikka on külm, võta vooditekke peale kui soovidd – ikka keha rapub külmast.

Raviks olid vihad, mürgised, väikesed kollased hiniini tabletid. Paljud surid malaariasse, rahva keeles külmatõppe. Teiseks probleemiks olid mürgised seened, mis viis hauda, sest kohalikke söödavaid seeni ei tuntud. Eestlased elasid omaette, taludes. Võõrrahvast ümbruskonnas ei olnud. Lääne ja ida suunas laiusid tühermaad kus džungli padrikus pesitsesid metsloomad ja ka roomajad. Ligi 30 aastat oli Sulevi ja Salme rahval rahulik elada, keegi neid ei tülitanud peale metsloomade – need olid kuldsed arenguaastad. 1884.a. kuni 1915.a. paiku ehitati elumaju ja taluhooneid, rajati istandusi – puuviljaaedu, eriti suuri mustaploomipuu istandusi ja nende kuivatamiseks ehitati kuivateid (susnisi). Kuivatatud musta ploomi eksporditi välismaale: Prantsusmaa ja Inglismaa turustsid neid. Musta ploomi eest sai valuutat. Toorelt rikknenud ploomid aeti “tätsaks koos veini tegemise jäätmetega ja nimetati “kikhkaks”. Korjati ka metsasaadusi: kastani pähkleid, kreeka pähkleid, maasikaid, viigi ja mooruse marju. Veini tegemise tarbeks istutati leppapuu tüvele alla 2-3 poolmetsikku viinamrja Isabella vääti, mis liianina kasvades laiutasid end lepa okstele kui tellingutele. Paarikolme aastaga sai maitsta magusaid marju ja teha veini, mis lõhnab kui roosiaed. Maisi põlde ründasid karud ja mägrad, kes söid magusaid maisi tõlvikuid. Metssead, jänesed ründasid aedvilja aedu.

Jahimeestel polnud vaja jahil käia, liha tuli ise oma põllule – muud kui kömmuta püssi. Kord tuli minu vanaisa põllule karu maiustama maisiga. Vanaisal oli üherudne jahipüss. Vanaisa haavas karu ja see ründas teda, löuad pärani. Vanaisa surus püssitoru karule kurku, laadis uue padrungi ja kömmutas karu maha. Neid sündind lugusi võib palju pajatada, mis juhtusid Sulevis. Veel rajati puutüvest mesilasi välja, kus puuõõndesse pesa oli tehtud. Sellel moel enne mesila rajamist saadi mett maiustada. Soetati ka kariloomi põllutööriistu ja hoburakendeid. Laiendati põlde ja rajati aedu ümber põldude. Koduloomad - lehmad –jalutasid metsas kellas kaelas, et padrikust kuulda, kus loomad asuvad ja kas pole keegi põllul rüüstama üle ehitatud plankaaia tulnud. Öhtul ja hommikul lüpsiti sooja piima, siis aeti aegade taha metsa, kus oli süüa ja juua nende tarbeks. Põllulappidel kasvatati aed-, juur- ja puuvilju. Laudas peeti ka kanu ja kodusiga. Šaakalid ja rebased jahtisid kodulinde.

Talude toodang müüdi Konnalinna ja Adleri turul. Jõukus kasvas kiiresti. Tööjõuline uus põlvkond kasvas peale. Naised sünnitasid juurde. Kõik töö oli tehtud omatarbeks. Maksusi ei nõutud.

Kuni Nõukogude võimuni tegutses eestikeelne algkool 4-nda klassini. Sulevi rahvas ehitas omale kultuurimaja (klubi), kus oli oma pasunakoor, mängiti näidendeid, tantsiti, lauldi eestikeelseid laule. Külades räägiti puhast eesti keelt, võõrrahvast lähedal ei olnud. Oli oma jahiselts. Lihtsamaks orienteerumiseks Sulevi küla jaotati paikadeks: Paruni jõgi, Troitski jõgi, Psou jõgi, Pasiku, Neebu mägi, Tinnarti mägi, Hindovi mägi, Kastani mägi, Tammelageda, Põldemaa, Põrguorg, Manaster (Kloostri varemed), Langend kalju, Must koobas, Valge koobas, Noa laevanina, Esimene legendik (mäkke tõustes). Sest keegi pole kirjeldanud. Olen esimene. Olen ise sündinud Põrguorus ja üles kasvanud Kastani mäel. Ei ole ka kirjeldatud eestlaste ränkadest kannatustest, mis vaheldusid õnnelike aastatega, kus lasti elada rahu, omaette. Ümberasujatele olid soodustused, isegi sõjaväe ajateenijaks ei võetud. Hiljem nõukogudes võeti küll. Paljud said ka toetust tsaarivalitsuselt (25 kuldrubla).

Ajaloos on juhtunud seitse etappi ümberasujate kannatustest, mida keegi varem pole kirja pannud ja see on sulatõsi.

Armeenlaste mittetahtlik blokaad ümber Sulevi ja Salme küla, mis kestab tänapäevani, kus tänapäeval armeenlased asustasid Sulevi ja Salme küla talud ja maad. Nad lootsid ja loodavad, et rikkus tuleb iseenesest kätte kui elad Sulevis ja Salmes ja kasutate eelmise ja üle-eelmise sajandi eestlaste poolt rajatud viljapuuaedu ja viinamarja istandusi, rüüstades neid. See on tõde.

Solo Tõnis perega Viljandimaalt
1921.a.

1915 aastal Armeenlaste genotsiid türklaste poolt. Olen mõtisklenud, et mis põhjustas türklasti tappa armeenlasi. Üks versioonidest on (ja see on õige), mida olen kuulnud oma esivanematelt. Istabuli linnas oli kaks vaenulikku leeri: türklased ja armeenlased. Viimased olid kokkuleppinud, et teatud kuupäeval ööpimesuses, teatud kellaajal ründavad türklasti selleks, et haarata võim endale. Türklaste leer saanud sellest vandenõust teada, ennetasid armeenlasi ja ründasid armeenlasi ühe päeva võrra varem. Armaanlased andku minule andeks, kui see nii ei olnud. Aga tõsi on see, et tapeti ligi 2 miljonit armeenia rahva esindajat. Lõigati kõrid läbi imikutel, vanuritel ja täiskasvanutel armeenlastel. Nähtavasti viha oli nii suur, et kellelegi armu ei antud. Ju siis armeenlased olid Istabulis türklastele palju halba teinud. Heale naabrile kõri kallale ei kiputa. Armeenlased põgenesid surmahirmus, ööpimesuses oma kodudest aluspesu väel. Nälgas ja purupaljad põgenikud liikusid mööda Musta mere rannikut Sotši linna suunas läbi Adžaaria, Abhaasia kuni Venemaani Novorossijski linnan, jättes seljataha Batumi ja Suhhumi linnad. Kui oli võimalus, jäeti elama ka nandesse maadesse ja linnadesse kõikjale Musta mere põhjpoolse rannikualale. Edasi liikudes, näljasena varastati toiduaineid, nälgasid surra ju keegi ei taha. Moodustati röövlite jõuke ja rööviti, kui varastada ei saanud. Nii liikudes, armeenlased, kui "tirtsuparv", asusid elama üle Paruni jõe kaldale ida suunas. Nüüdne Mahadör ja üle Psou jõe lääne suunas Mihelerips. Tänapäeval Mahadöris uluvad hundid ja šaakalid, sest see on uuesti tühermaa. Armeenlased kolisid Sulevisse ja Salme, jättes mõlemale poole lääne ja ida suunas tühermaad kus pesitsevad uuesti metsloomad, samuti kui ülemöödunud sajandil. Põhja poolt neid kahte küla piiravad läbipääsmata kaljud. Lõuna poolt Must meri oma sinava veega. 1918 aastani vallandati armeenlaste poolt selle kahe küla rahvale põrgu, sest kuskilt esialgu pidi ju süüa saama. Eestlased palusid jumalat, et saadaks neile sadakond türklast, et peletada armeenlased eemale. Professionaalsed relvastatud jõugud nõudsid eestlastelt kulda (põhiliselt vene tsaari kuldrublasi – münte täiskullast). Kui kulda ei olnud, siis piinati, torkides peremehe keha täägiotstega, vaheldusesks vägistati naisi. Minu vanaisa pere (kus oli ka minu isa) sai üheteiskümneliikmelise relvastatud armeenlaste jõugu poolt rängalt kannatada, kus hukkus pereema, minu vanaema. Keskoöpimesuses üheteistkümneheline armeenlastest jõuk (nad rääkisid armeenia keelt) tulid röövima minu vanaisa talusse, mis asub kirde pool. Neebumäe nõlval. Nõuti süüa ja kulda. Kuna vanaisal kulda ei olnud, siis puugiti kõhud täis, seejärel rivistati pere ülesse: vanaisa August Kosenkraanius ja tema viis alaealist poega, tütar Lida rivi lõpus, kes väiksena midagi ei taibanud, mis toimub. Rivis olijatele suruti vintpüssi täägid vastu rinda ja üksikest meest kordamööda käisid üle minu vnaema, kes selle tagajärjel kaotas mõistuse ja hiljem suri. See armeenlastest röövlite jõuk koosnes metslastest. "Vanapagan oli neid sigitanud", - ütles mulle vanaisa aastaid hiljem. See on TÕDE....

Minu vanaisa 82.a. tütre tütar elab Kehra linnas, Eestis. Tema võib kõike kinnitada. Röövliid lahkusid siis, kui üle oru naabrid hakkasid püssi paukutama. Vanaisa tõi lastele Punase lagedalt võorasema, kes varsti suri rinnavähki. Vanaisa jäi üksi kuue lapsega, elas vaesuses. Kui tütar Iida suuremaks sai, siis hoolitses viie venna eest: tegi süüa, pesi pesu; vennad käisid jahil, tegid põllutööd. Vanaisa pidas lehma, piima oli küllalt. Oli oma mesila – puupakud tarude asemel – mett oli samuti küllalt. Küla peal oli röövimisi veel, millest ajalugu vaikib. Minu emapoolne vanaema oli sündinud Viljandimaal Soolo nimelises peres. Peale tema oli peres veel kaks poega. Abiellus Jakobsoni Jüriga Sulevis ja suri sünnituse ajal verejooksu tagajärjel kui minu ema oli kahe nädalane imik. Minu ema kasvas ülesse vaeses Miksi Peetri peres Sulevi küla Põrguorus. Esimene Miksi Peetri naine suri malaariatõppe. Järele jäi kaks alaealist teismelist poeglast. Peeter oli tugev mees, kes rongi pealt võttis sülle eesti tüdruku, tuli rongijaamas maha, tüdruku pere sõitis edasi. Peeter tõi poistele võorasema, kes võttis kasvatada ka orvuks jäänud minu ema. Kui Peeter lahkus kodunt toidu järele või jahile, siis esialgu olevat naise aita luku taha jätnud ja poisid narrinud: “Linnukene puuris, linnukene puuris...” Armeenlastest röövljõuk külastas ka Miksi Peetri talu. Poisid magasid aidapealses lakas heintel, minu ema oli ligi 4-aastane tüdruk ja magas lapsevoodis toas. Röövliid nõudsid peremehelt kulda; söögipoolist võtsid ise. Jõuk rääkis jällegi armeenia keelt, milles kuuldus palju söimuseid.

Röövlite jõuk piinas Miksi Peetrit, kelle keha oli täägi otsaga ära torgitud. Armeenlased eesti keelest aru ei saanud. Peeter käskis abi-kaasal esimese korruse aknast välja hüpata ja appi karjuda, ise lubas röövlitele kitsast ahjutagusest avast kulda tuua, kuskohas vähemalt lootis ellu jääda - kahe seina vahel ei saanud teda torkida. Kui ta ahju taga kraapis ja röövlite tähelepanu eemale tõmbas – naine hüppas aknast välja. Üks röövlitest oli juuksepeatsist kinni haaranud, aga see oli libisenud käest. Minu ema oli lapsevoodis maganud nii magusat und, et ei kuulnud, kui teda ühelt küljelt teisele veeretati ja ka lapsevoodi madratsi ja pesudevahelt valuuat otsiti. Poisid kärsid lakkapeal ka ülesse ja tõstsid häält. Röövliid põgenesid, jättes Miksi talurahva rahule, ei jõudnud kõige jõhkramat stsenaariumi lõpule viia. Kui palju neid seekord kambas oli, minu ema ei teadnud öelda. Mina kirjeldan ainult kahest episoodist, mis just minu esivanematega oli juhtunud. Kui palju neid röövimisi küla peal oli, sellest ajalugu vaikib. Sulevi küla peale oli ligi seitsekümmend perekonnanime, see on seitsekümmend talu, mida mina mäletan. Mis toimus taludes, ma ei tea. Üks episood veel: abielupaar oli kartulipõllul, kui naine nägi kaugelt röövlite jõuku liikumas. Ta käskis igaks juhuks mehel peitu minna, röövliid jõudsid kartulipõllule, surusid naise pikali ja hakkasid tegutsema oma räpasid tegusi. Kui naine appi karjuma hakkas, mees tuli peidupaigast välja ja ta lasti vintpüssist kohapeal maha. Naise kallal aga viidi täide oma tahtmised.

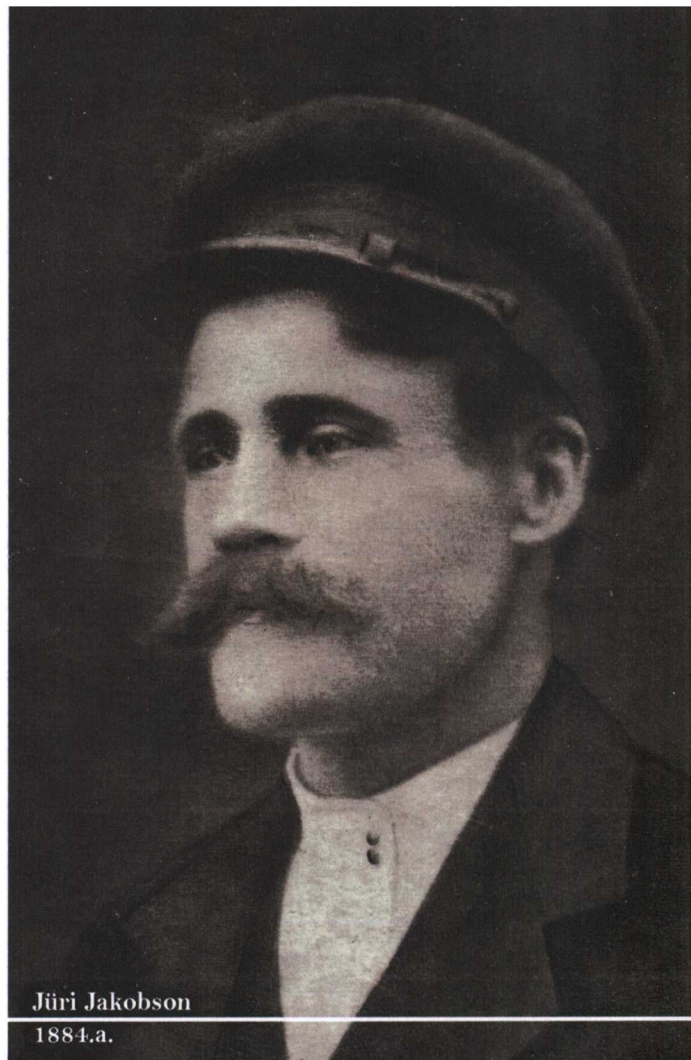
Siinkohal tahan nimetada eestlaste peresi, kes elasid Sulevis: Agused, Ajud, Saamanid, Joonased, Tiivased, Lehed, Kobad, Mällod, Rosinad, Kilgid, Hiionid, Hindovid, Mihkelsonid, Freitokid, Tõnud, Rimmid, Tindid, Avassaared, Aulid, Sellid, Sillad, Reinholdid, Lindvestid, Maranid (kokku kolm peret sama nimega), Aaberutid, Kased, Madissonid, Lättid, Tinnardid, Leisid, Johansonid, Jõepered, Tikkud, Vuurmanid, Puumanid, Löökesed, Juhkumid, Norbergid, Rammjalad, Tsirgud, Tepped, Ludvikud, Martsid, Rahnad, Reiljanid, Kerad, Olevid, Glükkid, Jakobsonid, Purud, Mustad, Nugised, Angelstokid, Kalmused, Keimanid, Kuldkepid, Ganzenid, Miksid, Eplikud, Kimbergid, Timmermannid, Indrekud, Reismannid, Metsad, Tislerid, Nahkrud, Jürnad, Langenbraunid, Kosenkraaniused. Üheperekonna samanimelisi talusi oli kümme-kond tükki. Näiteks kaksikvennad, kes elasid omaaette. Kokkuvõttes kõvasti üle 80 talu. Oli ka kolm eraldi talu, ühte neist samuti rööviti. Kohalikud eestlased nimetasid armeenlasi "armeniteks", "vana kuradi sigitisteks". Üks anekdoot nendest kõlab nii: "Vanajumal leidis valge savi, voolis sellest inimesed: Aadami ja Eeva. Seisis nende kohal ja ütles: "Aamen". Voolitud inimesed tõusid püsti ja läksid paradiisi elama. Vanapagan nurga tagant piilus, et mida vana Jumal teeb. Läks, otsis sinist savi (tumedamat) ja voolis palju inimesi. Mida rohkem, seda uhkem, et neid põrgu toimetada. Seisis nende kohal, kratsis kukalt ja tuletas meelde, mida vana Jumal ütles, et hinged sisse saaks: A... Arr....Arrmaniin.

Need inimesed, mustad kui paganapojad hulganisti tõusid püsti, et ära põgeneda. Vanapagan noppis nad kinni ja pani kotti, sidus kõvasti kinni, et põgeneda ei saaks. Viskas üle õla ja hakkas astuma põrgu poole. Kaukaasia mägedes on aga teravad kaljud, kuhu koti nurk kinni jäi ja rebenes. Armeenlased pudenesid kotist välja ja asusid elama Musta mere ranniku eelmägedesse kuni Novorossiiskini. Kui ei usu – minge vaadake. Neid on kõikjal Batumist Novorossiiskini.

Enne röövimised ei lõppenud, kui igas majapidamises oli tulirelv ja kui võõrrahva salk külapiires liikus, siis tulistati jahipüssi. Keegi enam ei julgenud liikuda küla territooriumil.

1917. aasta revolutsioon ja hiljem Venemaa Kodusõda nõudsid omajagu eestlaste kannatustest. Taluperemehed olid vastu kommunistidele, vaesed ja noored pooldasid. Olid segased ajad, kus mõnikord isa ja poeg seisid vastasleeris vaenujalal ka vend venna vastu. Vaatamata sellele olid need õnnelikud ajad kuni aastani 1933, millal viidi läbi natsionaliseerimine ja kollektiviseerimine. Natsionaliseerimine, tähendas kariloomade käest ära võtmine ühismajandi (kolhooside) tarbeks ja ka inventari äravõtmine. Näiteks hobuvankrid, adrad, hoburakendus, inventar. Talu peale jäeti alles üks lehm, üks siga, kuigipalju kanu koos ühe kukkega. Maa võeti käest ära 1933. aastal. Sunniviisiliselt sunniti astuma kolhoosi liikmeks, kes ei soovinud, oli rahvaenlane, taluperemehed eranditult arreteeriti ja lasti maha. Saabus rahu ja "uutmoodi õnnelik arengu aeg".

Noored kasvasid peale. Kolhoosidesse kokku veetud kraamiga ja loomakarjaga oli kerge moodustada "miljonärkolhoose" ja Sulevis esimene kolhoosi esimees oli Plaadu nimeline eestlane, kes juhtis ühismajandi heale järjele ja jagas taludele põllumajanduslikke saadusi. Rahva rikkus kasvas, isegi moodustati lasteaedu ja vanemad saaks kolhoositööd rügada. Laomajandus kasvas, kuhu veeti kokku piimasaadusi, juurvilja, aedvilja, mett ja kuivatatud musta ploomi ja muud kuivkraami: pirnid, õunad – toorelt ja kuivatatult. Nüüd olid kolhoosil ka suured mesilad. Tarud veeti kokku. Kolhoosi saadusi turustati ka Konnalinnas ja Aadleri turul. Olid omad kolhoosi kioskid, kus müüdi kolhoosi saadusi. Rikkus kasvas. 22.juunil 1941.a. algas II Maailmasõda. Eestis oli Venemaa võim. Meie pere võrastas parajasti minu ema onu, kes oli pensionär ja oli saanud ametühingult tuusiku Sotši linna puhkekodusse. Hommikul 22. juunil kogunes sugulasi meie õuele, et tervitada kaugel Eestist tulnud ema onu, istuda lauda süüa suupistet ja võtta naturaalselt "Isabella" veini. Olin kaheksa-aastane jõmpsikas, mängisin koos teiste lastega ning meist tehti pildi, mis on tänapäeval minu albumis. Daatumi peal on 22. juuni 1941. Lõna paiku tuli meie õuele ratsanik ja teatas, et Saksamaa on kuulutanud Venemaale sõja. Pidu oli koheselt lõppenud. Rahvas jättis pererahvaga hüvasti, lahkus pidulauast. Ema onu samal päeval lahkus Eestimaa suunas, et evakueerida oma pere Kaukaasiasse Sulevisse. Minu ema onu, Tõnnis Soolo oli pärit Viljandimaalt. Ta elas Tallinnas Toompea nõlval Kelmikute külas, kus tänapäeval asub Radissoni hotell. Saabudes Tallinna, Tõnnis võttis pere (abikaasa koos keskkooli lõpetanud tütre Leidaga) ja hakkas rongiga liikuma Sulevi suunas. Saksa sõjavägi löikas tee lõuna poolt kuni Stalingradini ära. Ja sundis onu pere pidama jääda põhja poole Stalingradi Volga jõe kaldale Verhnõi Dobrinka asulasse, kus ta suri ja on sinna maetud – Volga sakslaste asulas. Mina, neljateistkümnepäevane poisike, läksin tema abikaasale, tütrele ja juba tütratütrele järele ja toimetasin nad Sulevisse. Onu tütar Leida Soolo pidas raamatupidaja ametit. Ei abiellunud, lapsi oli tal küll. Leida ja ta tütar Maimu on maetud Sulevi suruaeda. Vanaonu Tõnnisel oli vend Mart Soolo, kelle järeltulijad kaks poega elasid Ameerikas. Mart oli meremees, rääkis seitset keelt. Elas Ameerikas. Soolo Mardi ja Tõnnise õde oli minu emapoolne vanaema, neiu põlve nimega Liisa Soolo. Kui keegi teab Soolodest midagi – andke märku. Sõda võttis omajagu Sulevi meestest ja noormeestest. Venemaa mobiliseeris kõik, kes jõudsid relva kanda. Viiest vennast jäi ellu ainult kaks. Minu isa hukkus. Meile teatati ametliku sõja lõpu: 9 mai 1945.

Jüri Jakobson

1884.a.

Marta Kosenkranius (Jakobson)

10.05.1912.a.

Sulevi rahvas sai paar aastat hinge tõmmata, kui Lavrenti Beria (Nõukogude Liidu NKVD ülem) otsustas ümberasustada oma hõimukaaslased, vaesuses virelenud mägijuudid "mingreelid" eestlaste kukile. 1947 aastal alustati viljapuuaedadesse majade ehitamine. Anti tasuta elamispiind (majad) ümberasujatele. Mingreelide hulgas oli ka ohtralt grusiine. Võim oli ümberasujate käes lüüvanemast kuni kolhoosi esimeheni, kelleks oli nüüd ainult grusiinid. Eestlased olid tööjõud, kes küürutas tööd rügedes nende hüvanguks. Seda keegi ei kirjelda, mis moodi eestlased oma taludes olid sissetungijate ikke all. Seda olen näinud oma silmadega, kuidas mõnitati eesti rahvast Sulevis ja Salmes. Viljapuuaedades enam redeliga puuvilju ei korjatud. Raiuti oks maha ja korjati tühjaks. Keegi aedade eest enam ei hoolitsenud. Jõekalad koos maimudega põrutati dünamiidiga. Rüüstamine ja häving käis selle metsiku rahva hulgas käsi käes. Uute aedade rajamisest ei olnud juttugi. Nõukogude plaanimajanduse kohaselt suruti peale tubakakasvatamine ja siidussi söötmine. Olid ka mesilad, kus oli ka kõva norm peal. Karilooma pidamisest nõuti suluguuni juustu. Iga majandusharul oli oma plaan. Kolhoosid vaesusid. Eestlased tegid orja tööd. Oli hea meel, et hingki on sees. Oldi omalmoel õnnelikud.

1992.a. Abhaasia-Gruusia sõda pani punkti Sulevi ja Salme küladele. Beria ajal ehitatud majad põletati maatasa. Endised ümberasujad põgenesid. Sõjajalust põgenesid ka eestlased, jättes maha elumajad, milledesse koheselt kolisid sisse mitte abhaaslased, vaid meed samad paganlikud "Armenid", kes olid kümneid aastaid tagasi "Blokeerinud" eesti külasid kui tirtsuparved. "Eesti Päevalehest" olen lugenud, et elanikke on üle tuhande aga eestlasi vähem, kui kakssada. Palusime Eesti Välisministeeriumi astuda samme maa tagastamiseks eestlastele Musta mere ranniku eelmägedes. Esivanemate talumaad. Eesti Valitsus selle kohaselt on tumm. Ainult talumaade tagastamisega on võimalik puhuda sisse "Eesti vaim" nende küladele: Sulevi, Salme, Alam Linda, Estonia (Estonka). Loodan, et meie Valitsus teeb oma järeldused. Abhaasia on vaba, olgugi, et Venemaa alluvuses. On vaja raiuda rauda, kui on kuum ja alustada läbirääkimisi Abhaasia Valitsusega maade tagastamise suhtes just eestlastele. Ega tänapäeva eestlased väga sinna ei kipu, aga järeלטulijana lähevad küll kui on oma maa, kus kanda toetada. Kui vaja, siis kaasata läbirääkimistele ka Venemaa Duuma. Tsaar ja Venemaa tsaarivalitsus andis eestlastele need maad. Miks Venemaa Valitus nüüd ei peaks seda tegema läbi meie Välisministeeriumi.

Skeem
(Peast joonistatud)
11.03.2009.a.
Erich Kosenkranius

Punase lageda
(Eesti aed)

Onu-Kosenkranius

Laeva Nina

Augusti talu

Langend kalju

Tamme- Lageda

Jakobsoni talu

Troitski jõgi

Kastani mägi

Põlde mantee

Põrgu org

Mantee

Mzõmta jõgi

NORD

Tinnarti mägi

Sulevi keskus
(klubi)

WEST

OST

Psou jõgi (Venemaa piir)

Mantee

Sulevi küla

Paasiku

Mahadõr

SÜD

Neebu mägi

Kosenkraniuse talu

Paruki jõgi

ADLER

Vesjoloje

Keskus

Salme küla

Gantiadi

GAGRA

(BLÄK SH)

MUST MERI

(ŠWARTS MEER)

Musta mere valss

Erich Kosenkranius

16.06.2008.

Refrään:

Must meri, kaukaaslaste meri,
Must meri, ma ülistan sind.
Must meri, mu nooruse meri,
Must meri, ma armastan sind.

Su rannas ma päevitan ennast,
Oma tervist ma kosutan siin.
Must meri, sa andsid mul jõudu
Võõra rahvaga viibida koos.

Refrään:

Must meri, kaukaaslaste meri,
Must meri, ma ülistan sind.
Must meri, mu nooruse meri,
Must meri, ma armastan sind.

Kaukaasia eestlaste meri,
Sind toidavad mägede jõed,
Neis jõgedes suplemas käisin,
Külm vesi seal karastab mind.

Refrään:

Must meri, kaukaaslaste meri,
Must meri, ma ülistan sind,
Must meri, mu nooruse meri,
Must meri, ma armastan sind.

Rannas parkis mu nahka kuum päike,
Tasa kostis merekohina häält,
Mõru-soolane Musta mere vesi
Mind õõtsutas lainete pääl.

Refrään:

Must meri, kaukaaslaste meri,
Must meri, ma ülistan sind,
Must meri, mu nooruse meri,
Must meri, ma armastan sind.

